

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

КУЛАЧИНСЬКИЙ Микола Миколайович

УДК 323.2 : 327

**ПАРЛАМЕНТАРИЗМ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ФАКТОРИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути і процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політології Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Сіленко Алла Олексіївна
Одеська національна академія зв'язку
ім. О.С. Попова,
проректор з навчальної та виховної роботи

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Романюк Анатолій Семенович
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри політології

кандидат політичних наук, доцент
Музиченко Ганна В'ячеславівна
Одеський державний економічний університет,
доцент кафедри фінанасів

Захист відбудеться «12» 2012 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36)

Автореферат розісланий «7» березня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Вибір шляху до побудови демократичної держави, створенню громадянського суспільства припускає визначення пріоритетів і принципів побудови ефективної представницької системи, стабільного партійно-політичного механізму. Саме цим зумовлена необхідність критичного осмислення британського політичного досвіду та креативного використання його у побудові сучасної української демократії.

Це робить правомірним звертання до політичного минулого, сьогодення та й, мабуть, до майбутнього Сполученого Королівства, тому що саме британська представницька система традиційно асоціюється з політичною стабільністю. Саме на Британських островах зародилася сучасна демократія. Тут були створені характерні для неї елементи державного устрою, у тому числі парламентаризм.

На початку ХХІ ст. політична система Сполученого Королівства опинилася перед необхідністю пристосовуватися до вимог національного розвитку в умовах двоєдиного процесу глобалізації та регіоналізації, розмивання національного суверенітету й уповільненої динаміки європейської інтеграції Великобританії. У результаті цього розпочався процес модернізації британської партійно-політичної системи, дослідження якої є актуальним для сучасної України, що прагне спрямувати свій державний розвиток у демократичне русло. Тому виникла нагальна потреба критично-позитивного переосмислення зарубіжного досвіду державно-правового регулювання. Сам же український парламентаризм, хоча й має давнє історичне коріння, проте, у досить молодій «державній незалежності» має потребу в пізнанні досвіду демократичних країн Європи, адже сьогодні він формується під впливом ідей, вироблених, насамперед, європейською політичною думкою.

У зв'язку з цим, накопичені британським парламентом теоретичні доктрини представницької системи, практика парламентських процедур, найбагатший досвід ведення публічних дебатів та дискусій винятково важливі для українців, тому що британський парламент демонструє здатність впливати на хід подій, суспільну думку, політику уряду, й ця його роль з усією очевидністю проявляється в моменти гострих соціальних і політичних криз, з яких сучасній Україні необхідно в найближчий час вийти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках наукової теми «Соціально-політичні й правові аспекти розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2009-2014 рр.), що розробляє кафедра політології Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова, одним із виконавців якої є дисертант.

Мета дисертаційного дослідження зумовлюється актуальністю та ступенем розробленості даної теми та полягає у визначенні сутності, факторів розвитку британського парламентаризму. Для досягнення даної мети були поставлені наступні **задачі**:

– теоретично осмислити та проаналізувати наукові досягнення британських, американських, російських та українських вчених щодо етапів формування британського парламенту, його партійно-політичної системи та суттєвих змін у цій системі, що спостерігаються останнім часом на фоні трансформації британських партій, які сьогодні представляють парламентську владу;

– дослідити та визначити сучасні методологічні підходи провідних зарубіжних та українських вчених у питаннях становлення, розвитку та певних еволюційних змін британського парламентаризму, охопленого рамками часу;

– розглянути парламентську систему Великобританії з урахуванням еволюції понять та її сутності;

– визначити особливості партійної системи Великобританії;

– охарактеризувати ідеологічну трансформацію політичних партій Великобританії та її вплив на демократичні політичні процеси;

– дослідити роль «малих» партій у політичній системі Великобританії;

– проаналізувати становлення та розвиток сучасної української партійно-політичної системи;

– обґрунтувати політичну оцінку ідеї українського бікамералізму з точки зору її прихильників та противників, враховуючи при цьому британський політичний досвід існування двопалатної системи.

Об'єктом дослідження виступає партійно-політична система Великобританії в процесі її модернізації.

Предметом дослідження – парламентаризм в Великобританії та перспективи його подальшого розвитку.

Методи дослідження. В основу дисертації покладений системний підхід, який дав можливість розглянути феномен британського парламентаризму цілісно та всебічно, у взаємозв'язках із різними чинниками політичного та соціального процесу. Для розкриття сутності теми також використовуються принципи теоретичного та емпіричного аналізу, кількісний і статистичний методи. У зв'язку з дослідженням багатоаспектності партійно-політичної системи застосовуються методи синтезу й узагальнення інформації, під час аналізу теоретичних аспектів теми – компаративістський метод.

Наукова новизна полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень факторів та перспектив розвитку парламентаризму у Великобританії. У результаті дослідження було отримано результати, що мають наукову новизну.

Уперше:

визначені критерії, що дозволяють відмежовувати представницькі системи середньовіччя й нового часу, систему парламентського представництва від органів станovo-корпоративного представництва: повна й остаточна інституціоналізація парламенту в рамках політичної системи як представницький орган законодавчої влади, тобто узаконене визначення його місця, кола повноважень, співвідношення з іншими владними органами; створення відповідного механізму формування парламенту: розподілу

виборчих округів та їхніх квот на виборах депутатів, формування електорату та ін.;

аргументовано, що у партійно-політичній системі Великобританії відбуваються певні зміни у конфігурації британської спільноти, тобто провідні партії країни як складові частини цієї системи перестали асоціюватися з певними соціальними класами, національними прошарками суспільства, а стали орієнтуватися на більш широку коаліцію мультикультурного прошарку населення країни, яка не так вже тісно пов'язана між собою певними інтересами та цінностями. Такі політичні парадигми як праві та ліві, англійці – не англійці втратили сенс. Проблеми децентралізації державної влади, європейської інтеграції, захист навколишнього середовища, відстоювання прав національних та сексуальних меншин додали партійній конкуренції нові виміри;

доведено, що донедавна домінуюча мажоритарна модель демократії (вестмінстерська), яка є невід'ємною частиною партійно-політичної системи Британії, в останні 7 років (після 2005 р.) за окремими параметрами поступилася плюралістичній (консенсусній), тобто у своїх підрівнях партійно-політична система Великобританії перейшла від двопартійної до багатопартійної, а на загальнонаціональному – до системи двох з половиною партій.

Удосконалено:

класифікацію політичних партій Великобританії. Так, категорії «масова» найбільше відповідає Лейбористська партія, що має найбільш яскраво виражений класовий характер і виникла з ініціативи знизу. Категорії «кадрова» найбільш відповідає Консервативна партія, яка будувалася зверху вниз. Партія ліберальних демократів за своїм внутрішнім устроєм зайняла проміжну позицію.

Отримало подальший розвиток:

положення про те, що біпартійна система Великобританії втрачає свій стабільний статус. Втрата стійкої позиції головного політичного гравця серед провідних партій (лейбористів та консерваторів) змінила їх погляди на коаліційний характер правління, який сьогодні простежується у сучасному британському парламенті. Стрімке прагнення провідних партій інкорпорувати у свої політичні програми все більш зростаючу суму суспільних інтересів призвело їх до надмірної дифузійності та втрати більш чітких політичних орієнтирів, взяттю на себе суперечливих зобов'язань, які неможливо реалізувати на практиці. Таким чином, дані партії сьогодні лише частково виконують свої зобов'язання, а в майбутньому це може привести врешті-решт до провалу всієї політичної лінії партії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, представлена робота демонструє політичну роль інституту парламентаризму, взаємовплив діяльності влади, а тому її результати можуть бути використані у діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій.

Положення й висновки дисертації будуть корисними для подальшого теоретичного дослідження проблем сучасного парламентаризму, прогностичного оцінювання розвитку даного явища.

Також основні положення роботи можуть бути використані у вищих навчальних закладах при підготовці лекційних курсів, проведенні семінарських і практичних занять з політології, історії держави й права зарубіжних країн, історії політичних і правових учінь, а також при підготовці спецкурсів відносно проблем парламентаризму, партіології, політичних інститутів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та пропозиції роботи було апробовано на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях: «На перехрестях світової науки. Вікно в європейську науку присвячене 140-річчю від дня народження Раймунда Фрідріха Кайндля» (Чернівці, травень 2006 р.), «Проблеми політико-правового забезпечення Євроатлантичної інтеграції України» (Одеса, листопад 2007 р.), «Політико-правові проблеми конституційної реформи України» (Одеса, жовтень, 2008 р.), «Підприємництво на шляху Євроінтеграції» (Одеса, листопад, 2008 р.), «Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, ментальні аспекти» (Одеса, листопад 2011 р.) та ін.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 17 наукових публікацій, 3 з яких надруковані у виданнях, що визнані фаховими з політичних наук.

Структура дисертації зумовлена специфікою проблематики, постановкою мети та завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, перший і другий містить по три підрозділи, третій – два підрозділи, та висновків. Загальний обсяг дисертації становить 180 сторінок. Список використаних джерел містить 181 найменувань (18 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність теми, мета й задачі дослідження, визначаються об'єкт, предмет, теоретико-методологічні основи дисертації, наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи, апробація її результатів.

Розділ перший «Парламентська система влади у Великобританії як предмет політологічного дослідження» присвячено аналізу наукових досягнень вітчизняних та зарубіжних вчених у дослідженні британського парламентаризму, розгляду сучасних теоретико-методологічних підходів до британського парламентаризму, його еволюції, поняття, сутності.

У підрозділі 1.1 «Наукові досягнення вітчизняних та зарубіжних вчених у дослідженні британського парламентаризму» зазначається, що найбільш впливовою на наукову думку залишається тритомна праця англійського єпископа В. Стеббса «Конституційна історія Англії з найдавніших часів до кінця XV ст.». У роботах Дж. Адолфуса, Дж. Гіффорда, Т. Маколея, Ф. Метланда, Г. Трайла, Дж. Тревельяна відображена думка про те, що поява

британського парламентаризму пов'язана з різновидом станово-представницьких зборів, властивих для середньовічного суспільства.

Наукові роботи Дж. Деррі, Й. Крісті, Л. Неміра, О. Тормана присвячені розгляду політичної боротьби у парламенті. У працях англійського дослідника А. Полларда британський парламентаризм аналізується як орган класової гармонії нації під верховенством короля.

Сучасні британські дослідники Н. Геш, Дж. Кеннон, Дж. Кларк А. Харві, та ін. намагаються розробити єдиний теоретичний критерій в оцінці політичної ролі, успіхів і невдач торі та вігів.

Першим провідним британським фахівцем, що приділяв значну увагу концептуальній стороні досліджень, був Роберт Маккензі – автор фундаментальної праці «Британські політичні партії».

У радянський й пострадянський час вивченням окремих аспектів партійно-політичної системи, її модернізації на прикладі Великобританії займалися такі російські дослідники як В. Горбик, І. Городецька, А. Громико, І. Жигалов, Н. Капітонова, Г. Остапенко, С. Перегудов, Н. Степанова та ін., українські дослідники – Х. Голинська, А. Георгіца, Ю. Дереваль, Л. Кривенко, Р. Мартинюк, Н. Прозорова, А. Романюк, С. Рябов, Ю. Тодика, О. Фісун, В. Шаповал та ін.

Аналіз еволюції ліберальної та консервативної думки, інших напрямків політичної теорії, що містить концептуальні підходи, застосовні до аналізу сучасної історії провідних партій Великобританії, досліджено у роботах Т. Алексєєвої, К. Гаджієва, О. Галкіна, П. Рахшміра, В. Соґріна.

Теми змін у Консервативній партії та в ідеології британського консерватизму, політики урядів торі розробляли А. Громико, С. Перегудов, А. Самаріна, І. Стрижева, В. Студенцов, К. Худолей та ін.

У підрозділі 1.2 «Сучасні теоретико-методологічні підходи у дослідженні британського парламентаризму» зазначається, що дисертаційне дослідження проводилось за допомогою сукупності загальнонаукових підходів і конкретно-наукових методів теоретичного засвоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню завдання дослідження взаємодії виборчої та партійної систем Великобританії, які є складовими чинниками партійно-політичної системи будь-якої демократичної країни та можливим застосуванням її на сучасному українському політичному просторі. Політологічний підхід був корисним у виявленні політичної сутності виборчої та партійної системи Великобританії та її суб'єктів, головним чином провідних партій країни. В рамках цього підходу партія виступає одним з найголовніших механізмів розподілу владних ресурсів у суспільстві, будучи ланкою вертикального зв'язку народу і держави, що бере участь практично у всіх фазах політичного процесу.

Завдяки історичному методу були визначені критерії, що дозволяють відмежовувати представницькі системи середньовіччя та нового часу, систему парламентського представництва від органів станово-корпоративного представництва: повна й остаточна інституціоналізація парламенту в рамках

політичної системи як представницький орган законодавчої влади, тобто узаконене визначення його місця, кола повноважень, співвідношення з іншими владними органами; створення відповідного механізму формування парламенту: розподілу виборчих округів і їхніх квот на виборах депутатів, формування електорату та ін.

У підрозділі 1.3 «Парламентська система Великобританії: еволюція, поняття, сутність» дисертант дійшов висновку, що в останній чверті ХХ – першій декаді ХХІ ст. партійно-політична система Великобританії еволюціонує від мажоритарної (вестмінстерської) до плюралістичної (консенсусної) моделі демократії. Традиційна вестмінстерська модель завжди передбачала політичне домінування тої чи іншої партії у парламенті, наявність однопартійного уряду з достатньо розмитими рамками гілок влади через те, що цими гілками, як правило, керували або однопартійці, або прихильники тієї чи іншої правлячої партії. За мажоритарною системою чітко проглядалась традиційна політична культура протистоянь двох загальнонаціональних партій. Головною домінантою цих відносин виступає суверенітет парламенту з провідною роллю нижньої палати. На останніх виборах до парламенту 2010 р. простежується коаліційний характер державного управління, чітке розмежування гілок влади, в яких можуть засідати представники чи прихильники різних партій країни. Партійна конкуренція має багатовекторний спектр. Суверенітет парламенту носить чітко виражений збалансований характер. У такій ситуації політична еліта Британії поступово відходить від лобіювання інтересів суто «своїх» виборців і здебільшого приділяє увагу механізмам консолідації різних верств населення з поєднанням інтересів як індивіда, так і соціальних груп. Традиційна британська двопартійна система давно вже не є такою на загальнонаціональному рівні і перетворилася на систему «двох з половиною партій», де між консерваторами та лейбористами займають чинне місце ліберал-демократи. На місцевому і наднаціональному рівні консерватори і лейбористи вже не є основними виразниками інтересів британської спільноти. Тут вже протягом останніх років панує багатопартійна система, яка в принципі відповідає плюралістичній моделі демократії. Сьогодні ці істотні зміни продовжують розвиватися, формуючи при цьому нове «політичне обличчя» Великобританії.

Висновки до розділу 1. За результатами наукових досягнень зарубіжних та вітчизняних дослідників були визначені критерії, що дозволяють відмежовувати представницькі системи середньовіччя й нового часу, систему парламентського представництва від органів станово-корпоративного представництва.

Використані системний, системно-функціональний та компаративістський методи дозволяють простежити еволюцію партійно-політичної системи Великобританії і стверджувати, що традиційна Вестмінстерська модель демократії Британії дедалі стає предметом дослідження істориків, а плюралістична (консенсусна) модель, характерні ознаки якої простежуються в країні за останні роки, стає предметом

дослідження політичних експертів. Відповідно до цієї моделі країна вимушена в політичному плані змінюватися і формувати вже новий «політичний образ», за яким немає місця національним, класовим та соціальним обмеженням, а натомість є політична багатовекторність, відмова від індивідуальних примх та пошук порозуміння з різними соціальними верствами сучасного британського соціуму, від якого залежатиме майбутнє тієї чи іншої політичної партії, яка зараз вже не є «масовою», а скоріше за все електорально-професійною організацією.

Розділ другий «Модернізація партійно-політичної системи Великобританії» присвячено розгляду особливостей партійної системи Великобританії та процесу ідеологічної трансформації політичних партій, який має значний вплив на демократичні перетворення.

У підрозділі 2.1 «Особливості партійної системи Великобританії» відзначається, що сьогодні Великобританія не вписується в тезу «п'ять націй під однією короною». Величезна кількість мігрантів з усього світу становить вагомий аргумент у виборчих кампаніях країни, оскільки політики балотуються у місцях їх компактного проживання. У зв'язку з цим у партійно-політичній системі Великобританії відбуваються певні зміни у конфігурації британської спільноти, тобто, провідні партії країни, як складові частини цієї системи, перестали асоціюватися з певними соціальними класами, національними прошарками суспільства, а стали орієнтуватися на більш широкую коаліцію мультикультурного прошарку населення країни.

Все це певною мірою підірвало стабільний статус біпартійної системи Великобританії. Втрата стійкої позиції головного політичного гравця серед провідних партій (лейбористів та консерваторів) привела їх до поглядів на коаліційний характер правління, який сьогодні простежується у сучасному британському парламенті. Стало припустимим звертатися за допомогою до третіх партій, щоб утримати владу. Не дивлячись на те, що Британії вдалось зберегти свій двопартійний характер, щоправда лише на загальнонаціональному рівні, однак, ця система втратила свій стійкий характер. А це, у свою чергу, приводить до поступової втрати електоральної підтримки лейбористів та консерваторів і зміцненню політичних позицій третіх та малих партій.

У підрозділі 2.2 «Ідеологічна трансформація політичних партій Великобританії та її вплив на демократичні політичні процеси» зазначається, що сьогодні у політичному житті, після виборів 2010 р. продовжує існувати політична концепція «третього шляху», яка змушена адаптуватися під стрімкі зміни у британському суспільстві, надати європейській інтеграції новий імпульс розвитку та визначити непросту політичну дилему «Британської Європи» чи «Європейської Британії». Об'єднуючим фактором тетчеризму і «нового лейборизму» є те, що сучасні консерватори та лейбористи взяли на озброєння принципи соціального ринку, коли держава передбачає певні соціальні гарантії для британського суспільства (виплата пенсій і закріплення їх до коливання інфляційних процесів, виплата коштів безробітним, соціальні

пільги малозабезпеченим сім'ям тощо). Однак, на думку сучасних представників обох партій, держава мусить не лише надавати соціальні гарантії, а й працевлаштовувати безробітних громадян, надаючи при цьому певні пільги роботодавцям за працевлаштування. Крім того, обидві партії відмовились сьогодні від лозунгу «Британія для корінних британців», враховуючи сьогодні фактор мультикультурності. Сучасне реформування обох партій призвело до поглибленої демократизації у прийнятті рішень. І, найголовніше, обидві партії відкинули в минуле такі ознаки як класовість, соціальність, національність, перетворившись тим самим з масово обмежених партій в електоральні професійні партії, до яких свої голоси надають виборці Великобританії, виходячи зі ситуаційних уподобань, а не класової чи соціальної приналежності.

У підрозділі 2.3 «Малі» партії у політичній системі Великобританії» аргументується, що малі партії Великобританії відіграють не менш важливу роль у політичному житті країни, ніж провідні партії (лейбористи, консерватори). Вони надають стійкість партійної моделі «системи двох з половиною партій», тому що Консервативна та Лейбористська партії, на думку сучасних політологів, є партіями «великих приходів», тобто є політичними організаціями зі значною ідейною амплітудою. Одночасно, мажоритарна система виборів виступає в якості обмеженого бар'єра, який за суттю змушує внутрішньопартійні фракції залишатися під одним дахом. Обмежений допуск до великої політики з боку малих партій не дає британському парламенту багато різних політичних голосів, і важливим тут є те, щоб на лівому та на правому флангах партійно-політичної системи Великобританії існували альтернативні політичні організації для політиків, які є незручними для партій «великого приходу». Головним, на думку «великих» партій, є те, щоб малі партії були достатньо компактними і не змогли притягнути на свою сторону значну кількість їх прихильників.

Крім того, малі партії додають певний динамізм партійно-політичній системі Британії. Так, вони більш є мобільними на відміну «великих» партій, відкриті до взаємодії з іншими політичними силами. Вони можуть критикувати політику провідних партій з більш жорстких позицій, надаючи увагу певним недолікам і протиріччям партій «великого приходу». Дуже часто ці партії будують свою діяльність навколо другорядних проблем з точки зору традиційної двопартійної системи: національних, європейських, екологічних і т. ін. Вони виступають в якості непоганого індикатора змін настроїв у суспільстві, їх зростання або зменшення сигналізує про вдачі або певні помилки партійно-політичної системи країни.

Висновки до розділу 2. Донедавна домінуюча мажоритарна модель демократії (вестмінстерська), яка є невід'ємною частиною партійно-політичної системи Британії за останні 7 років (після 2005 р.), за окремими параметрами поступилася плюралістичній (консенсусній), тобто у своїх підрівнях партійно-політична система Великобританії перейшла від двопартійної до

багатопартійної, а на загальнонаціональному – до системи двох з половиною партій.

Малі партії додають певний динамізм партійно-політичній системі Британії. Так, вони є більш мобільними на відміну «великих» партій, відкриті до взаємодії з іншими політичними силами. Вони можуть критикувати політику провідних партій з більш жорстких позицій, додають увагу певним недолікам і протиріч партій «великого приходу».

Розділ третій «Розвиток парламентаризму в Україні в контексті досвіду Британського парламентаризму» присвячено розгляду становлення та розвитку сучасної української партійно-політичної системи, перспектив становлення українського бікамералізму через призму британського досвіду.

У підрозділі 3.1 «Становлення та розвиток сучасної української партійно-політичної системи» зазначається, що, не дивлячись на досить сталий вік української нації, багатопартійне будівництво української держави зіткнулося з такими проблемами як досить низький рівень політичної культури суспільства, відсутність сталих традицій багатопартійності, незавершеність процесу соціальної диференціації суспільства, нестабільне виборче законодавство.

Парламентські вибори 2002, 2006 та 2007 рр. засвідчили, що на політичній арені залишилися лише декілька потужних партій (блоків партій). Разом з тим ціла низка проблем залишається до сьогодні. По-перше, це закриті списки, які викликають недовіру з боку української спільноти. По-друге, український парламент істотно відхилився від свого головного політичного завдання – побудови соціальної держави, а натомість займається лобіюванням бізнес-інтересів конкретних осіб і, нарешті, по-третє, відсутність політичної толерантності призводить до частих парламентських потрясінь, які паралізують роботу органу законодавчої влади України.

У підрозділі 3.2 «Бікамералізм в українському політичному дискурсі» зазначається, що різноманітні ідеї щодо створення двопалатного парламенту в Україні усередині діючих партій мають сьогодні набагато більше опонентів, ніж прихильників. Це питання в публічних політичних дискусіях та напрацюваннях виникало ще набагато раніше початку первинних конституційних процесів зразка 1995-1996 рр.

Дисертант вважає, що чинна модель формування парламенту довела свою безперспективність. Нинішня система представництва перебуває у стані кризи, в ній наявні тенденції деградації та паралічу здатності до консолідованого прийняття рішень.

Але запровадження в Україні двопалатного парламенту бачиться неможливим без формування цілісної концепції національного бікамералізму, яка б відповідала високим вимогам українського суспільства до вдосконалення механізмів держави та ґрунтувалася б на кращих здобутках західноєвропейської правової думки. У цьому сенсі українська юридична та політична наука мають бути на крок попереду практики, а її теоретико-методологічні здобутки мають

кореспондуватись із відповідними дослідженнями у державах-учасницях ЄС, для яких бікамералізм став позитивною політико-правовою реалією сьогодення.

Висновки до розділу 3. В Україні складається картельна партійна система, де ключові рішення приймаються, скоріше, як таємнича змова, а не як наслідок публічного консенсусу. Тільки через запровадження виборчої моделі «відкритих списків» цю проблему можливо вирішити лише частково. Звідси одна із головних причин доцільності впровадження бікамералізму – необхідність обмеження партійного диктату і розвиток політичного простору, який би не був пов'язаний зі свавіллям партійної олігархії. У цьому полягає очевидна перевага позапартійної верхньої палати парламенту.

У **Висновках** викладено основні результати дисертаційного дослідження.

Аналіз ступеня розробленості проблеми засвідчив, що в Україні наукові праці, що торкалися проблем британського парламентаризму, носять вузький та епізодичний характер, які присвячені політичному минулому Великобританії ніж сучасному та майбутньому цієї країни, а також політичній доцільності застосування деяких її політичних інститутів у контексті українського політичного сьогодення. Таким чином, доцільно комплексно підійти до етапів формування і подальшої модернізації політико-партійної системи Великобританії.

Визначено, що британські політичні партії в якості інституту політичної системи сформувалися у своєму сучасному вигляді не раніше XIX ст. Політична система досягла високого рівня диференціації й спеціалізації, за яким увесь комплекс напрацювань та реалізації політичних рішень зміг втілитися силами декількох постійно діючих колективних суб'єктів, які займали різні платформи, в тому числі й ідеологічні. З часом сума електорату розрослась настільки, що владні структури у подальшому не змогли ігнорувати його волю, і тому були змушені слідувати його вимогам та очікуванням. У партій з'явилися позапарламентські масові організації у вигляді місцевих мереж партійних відділень та рядового членства. На зміну протопартій-фракцій, аристократичних угруповань, політичних клубів та інших непостійних елітарних установ прийшли сучасні політичні партії, які у своїй сукупності та взаємодії виступають в якості центрального елемента партійно-політичної системи, яка, у свою чергу, відіграє роль важливого ланцюга політичної системи суспільства. У зв'язку з цим партійно-політична система визначається як система стійких взаємовідносин політичних партій, які забезпечують представництво та реалізацію волі електорату завдяки органам державної влади. Майже все XX століття вони представлялися як «масові бюрократичні партії», орієнтовані на свою членську базу не менше, ніж на електорат. У «масових бюрократичних партіях» домінувала ланка середніх і вищих функціонерів, професійних політиків.

Та в останній чверті XX й на початку XXI ст. намітилися істотні зміни у Вестмінстерській партійно-політичній системі, яка здебільшого починає відходити у політичне минуле країни, в той час, коли плюралістична

(консенсусна) модель остаточно ще не сформувалася в цій країні, хоча й почала проявляти свої певні ознаки.

За допомогою політологічного та історичного методів зроблено певну класифікацію головних політичних партій Великобританії, за якою до категорії «масова» найбільше належить Лейбористська партія з яскраво вираженим класовим характером і виникнення з ініціативи знизу, то до категорії «кадрової» найбільше належить Консервативна партія, яка будувалася зверху вниз. Партія ліберал-демократів в цьому сенсі займає проміжну позицію. Стосовно місцевих партій, як правило, національного та соціального ґатунку, то вони почесно займають другорядні позиції на загальнонаціональних виборах, хоча на місцях та за межами країни вони найчастіше виступають в якості домінуючої політичної сили.

Системний, структурно-функціональний та порівняльний методи дозволяють цілком і детально розглянути певні еволюційні зміни у партійно-політичній системі за останні десять років, за якими Вестмінстерська партійно-політична система притерпіла певних змін на загальнонаціональному рівні, перетворившись з двопартійної на систему двох з половиною партій, яка є на сьогодні остаточно незавершеною, та на місцевому, де вона практично зникла, віддавши пальму першості багатопартійній системі.

Таким чином, у британській політичній системі спостерігається певне зрушення британської вестмінстерської моделі демократії, заснованої на принципі суверенітету парламенту й неписаній конституції, у бік плюралістичності й еволюції партійно-політичної системи, включаючи її двопартійне ядро, у бік багатопартійності, де впливали й продовжують впливати численні фактори. Серед них: конституційні реформи лейбористів, що містять перший етап реформування палати лордів, деволуція й застосування нових систем голосування на різних електоральних рівнях; пов'язаний з цим розвиток і консолідація регіональних партійно-політичних систем; адаптація до положень Акту про реєстрацію політичних партій (1998), Акту про права людини (1998), Акту про політичні партії, референдуми й вибори (2000), Акту про свободу інформації (2000) та ін.; зміцнення практики використання інституту референдуму. Свою роль грають зовнішні фактори, наприклад, поступове поширення юрисдикції ЄС на територію Великобританії, у першу чергу приєднання до Європейської конвенції про права людини (1998), досвід роботи британських політиків у Європарламенті.

Окремої уваги заслуговує трансформація ідеологічного підґрунтя провідних британських партій, за якою зникли такі обмежувальні стереотипи як «корінна нація», класова приналежність, пріоритетність «білих» британців, соціальне протиборство різних верств населення, індивідуалістичний егоїзм, та натомість їм прийшли такі механізми політичної боротьби як політична багатовекторність партії, політична та правова рівність всіх громадян країни, їх політична відповідальність перед країною, державне партнерство у розв'язанні гострих соціальних питань, політика мультикультуралізму, яка шукає компроміс між індивідуалістичним егоїзмом та інтересами різних за

соціальними, національними та расовими ознаками груп, загальна побудова соціальної «держави добробуту» та ін.

На регіональному рівні, після проведення реформи в регіонах «кельтської периферії», сформувалися автономні партійно-політичні системи із власними: електоральними й інституціональними вимірами. Із введенням на регіональних виборах у Шотландії й Уельсі комбінованої системи голосування, на політичній периферії голосно заявив про себе цілий ряд малих партій, які до цього відігравали другорядну роль. У цих умовах Вестмінстер залишився єдиним рівнем, на якому продовжує діяти система двох з половиною партій.

Не дивлячись на те, що багато британських партій займають другорядну політичну позицію у країні, за останні десять років політичних перегонів намітилася тенденція відбору голосів серед загальнонаціональних партій. Так, партії соціального напрямку та британські зелені дуже вдало відбирають голоси у лейбористів, в той час як британські ультраправі переманюють виборців з електорату як лейбористів, так і консерваторів. Склад їхньої виборчої бази є досить колоритним і має представників різних верств суспільства, де левову частину становила молодь, особливо з бідних міських районів, жителі сільської місцевості, а також чимало людей похилого віку.

В Україні, як відомо, процес партійного системоутворення відбувався під значним впливом виборчої системи, яка постійно змінювалася і остаточно ще не набрала стабілізаційного характеру. Мажоритарна система виборів до Верховної Ради України напередодні і в перші роки незалежності не сприяла партійній структуризації і навіть гальмувала її, створювала умови для утворення мультипартійного формату з дрібними, вкрай атомізованими, слабкими партіями. Із введенням у 1997 р. змішаної (мажоритарно-пропорційної) виборчої системи при 4-ох відсотковому бар'єрі для обрання народних депутатів відбулося перетворення атомізованої системи в систему поляризованого плюралізму, про що свідчить те, що в 1998 р. до парламенту потрапило 7 партій та 1 виборчий блок партій. Вже з 2002 р. до українського парламенту потрапили 3 партії та 3 виборчі блоки партій.

Реформа виборчої системи 2004 р. істотно підвищила роль політичних партій у виборчому процесі та взагалі у політичному житті України, роблячи їх чи не єдиним дієвим суб'єктом української політики. Це в стратегічній довгостроковій перспективі мусило подолати ситуацію, коли з великої кількості політичних партій лише деякі цілком відповідали загально визнаним критеріям, що застосовуються до таких структур.

За рішенням українських парламентаріїв пропорційна система з регіональними списками є занадто ризикованою, тому була запроваджена пропорційна система повного представництва з єдиним загальнодержавним багатомандатним округом. Відтепер вибори народних депутатів України та органів місцевого самоврядування почали проходити за новими «правилами гри». Тобто, право на участь в розподілі депутатських мандатів отримали лише кандидати, включені до списків політичних партій чи виборчих блоків.

Можливо, сьогоднішня позачергова виборча реформа, яка призвела до «реставрації» змішаної (мажоритарної та пропорційної) форми обрання до парламенту та органів місцевого самоврядування призведе до покращення самих виборів та в подальшому істотно підвищить якість роботи вищезазначених державних структур влади. Сьогодні населення у своїй більшості схиляється до голосування за лідерів партій, а також за відкриті партійні списки і недостатньо звертає свою увагу на партійні програми, які мало чим відрізняються одна від одної. Тому в процесі партійного будівництва необхідним є створення саме потужних партій, зі статусом всеукраїнських, які стоятимуть на державницьких позиціях і втілюватимуть у життя свої передвиборні програми.

Розглядаючи проблему розвитку українського бікамералізму та використання британського політичного досвіду, визначено, що впровадження такої системи законодавчої влади передбачає ретельне опрацювання законодавства та експертне обговорення, в процесі яких і потрібно дати відповідь на головне питання: чи потрібен Україні двопалатний парламент? А для цього потрібен консенсус між політичними силами як всередині Верховної Ради, так і між різними гілками влади щодо здійснення цих змін, щоб запровадження бікамералізму в Україні принесло користь не тільки політикам, але й всім громадянам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кулачинський М. М. Британська консервативна партія кінця ХХ – початку ХХІ ст.: віхи конструктивних змін / М. М. Кулачинський // Політологічний вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. – Вип. 56. – К., 2011. – С. 313 – 320.
2. Кулачинський М. М. Політичні вибори у Великобританії: технології боротьби партій / М. М. Кулачинський // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – Вип. 4. – К., 2011. – С. 258 – 262.
3. Кулачинський М. М. Малі британські політичні партії як критики європейської інтеграції / М. М. Кулачинський // Сучасна українська політика. – Вип. 25. – К., 2011. – С. 287 – 293.
4. Кулачинський М. М. До питання про особливості політичного вчення Томаса Гоббса / М. М. Кулачинський // Записки Історичного факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Вип. 11. – О., 2001. – С. 313 – 318.
5. Кулачинський М. М. Суспільна роль релігії, за оцінкою Т. Гоббса та Ж. Боссюе / М. М. Кулачинський // Записки Історичного факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Вип. 12. – О., 2002. – С. 423 – 429.
6. Кулачинський М. М. Ідея сильної влади у суспільстві в трактовці Т. Гоббса, Ж. Боссюе та Х. Томазія: порівняльно-критичний аналіз / М. М. Кулачинський // Записки Історичного факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Вип. 16. – О., 2005. – С. 209 – 214.
7. Кулачинський Н. Н. Реконструкція біографії Т. Гоббса: інтерпритації англійських і американських істориків

/ Н. Н. Кулачинский // Древнее Причерноморье VI чтения памяти профессора Петра Осиповича Карышковского. – Одесса, 2005. – С. 73 – 78.

8. Кулачинський М. М. Дослідження Р. Ю. Віпера європейської суспільно-політичної думки XVI – XVII ст. / М. М. Кулачинський // Записки Історичного факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Вип. 17. – О., 2006. – С. 243 – 250.

9. Кулачинський М. М. Т. Гоббс про форми політичного правління: критика античної традиції / М. М. Кулачинський // На перехрестях світової науки. «Вікно в Європейську науку», присвяченої 140-річчю від дня народження Раймунда Фрідріха Кайндля. – Чернівці, 2006. – С. 267 – 269.

10. Кулачинський М. М. «Левіафан» або «Океанія»: модель державної влади в політичних поглядах Т. Гоббса і Дж. Гаррінгтона / М. М. Кулачинський // Наукові праці: Науково-методичний журнал МДГУ ім. Петра Могили. – Т. 74. – Вип. 61. – Миколаїв, 2007. – С. 86 – 89.

11. Кулачинський М. М. Євроатлантична інтеграція України в оцінках вітчизняних та європейських експертів / М. М. Кулачинський // Проблеми політико-правового забезпечення Євро та Євроатлантичної інтеграції України. – Одеса, 2007. – С. 179 – 186.

12. Кулачинський М. М. Концепція російського абсолютизму XVIII ст. в політичних міркуваннях Теофана Прокоповича / М. М. Кулачинський // Україна в Європі. Ювілейний випуск наукових праць до 10-річчя Одеського інституту МАУП. – Одеса, 2008. – С. 349 – 356.

13. Кулачинський М. М. Влада суверена – монарха у французькій політичній традиції XVI ст. / М. М. Кулачинський // Політико-правові проблеми конституційної реформи в Україні. – Одеса, 2008. – С. 48 – 57.

14. Кулачинський М. М. Державна економічна політика Франції у першій половині XVII ст. / М. М. Кулачинський // Підприємство України на шляху Євроінтеграції. – Одеса, 2009 – С. 150 – 156.

15. Кулачинський М. М., Дяченко В. І., Золотарьова О. А. Актуальні проблеми Конституційної реформи в Україні / М. М. Кулачинський, В. І. Дяченко, О. А. Золотарьова // Навчальний посібник для студентів Одеського інституту МАУП. – Одеса, 2010. – 110 с.

16. Кулачинський М. М. Політична ідеологія нових лейбористів Великобританії у передвиборчих перегонах початку XXI ст. / М. М. Кулачинський // Проблеми сучасного управління: економічні, політико-правові, історичні, ментальні аспекти. Наукові праці Одеського інституту МАУП. – Одеса, 2011. – С. 245 – 251.

17. Кулачинський М. М. Сучасна реконструкція двопартійної системи Великобританії / М. М. Кулачинський // Проблеми сучасного

управління: економічні, політико-правові, історичні, ментальні аспекти. Наукові праці Одеського інституту МАУП. – Одеса, 2011. – С. 373 – 376.

АНОТАЦІЯ

Кулачинський М. М. Парламентаризм у Великобританії: фактори і перспективи розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2012.

Визначені критерії, що дозволяють відмежовувати представницькі системи середньовіччя й нового часу, систему парламентського представництва від органів станово-корпоративного представництва. електорату тощо. Виявлено особливості формування політичних партій Великобританії та аргументовано, що у партійно-політичній системі Великобританії відбуваються певні зміни у конфігурації британської спільноти, тобто провідні партії країни як складові частини цієї системи перестали асоціюватися з певними соціальними класами, національними прошарками суспільства, а стали орієнтуватися на більш широку коаліцію мультикультурного прошарку населення країни, яка у внутрішньому аспекті не так вже пов'язана певними інтересами й цінностями. Доказано, що до недавнього часу домінуюча мажоритарна модель демократії (Вестмінстерська), яка є невід'ємною частиною партійно-політичної системи Британії на протязі останніх 7 років (після 2005 р.) за окремими параметрами мусила поступитись плюралістичній (консенсусній) моделі.

Удосконалено класифікацію політичних партій Великобританії та зазначено, що біпартійна система Великобританії втрачає свій стабільний статус.

Ключові слова: партійно-політична система Великобританії, парламентаризм, британський парламентаризм, політичні партії, мажоритарна модель демократії, бікамералізм.

АННОТАЦИЯ

Кулачинский Н. Н. Парламентаризм в Великобритании: факторы и перспективы развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. - Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2012.

Определены критерии, которые позволяют разделить представительные системы средневековья и нового времени, систему парламентского представительства от органов сословно-корпоративного представительства:

полная и окончательная институционализация парламента в рамках политической системы как представительный орган законодательной власти, т. е. узаконенное определение его места, круга полномочий, соотношение с другими властными органами; создание соответствующего механизма формирования парламента: распределения избирательных округов и их квот на выборах депутатов, формирование электората и др.

Выявлены особенности формирования политических партий Великобритании, ни одна из которых так и не стала партией, ориентированной на максимальное расширение своих рядов за счет рядовых членов, которые, за исключением короткого периода в истории ЛПВ, имели бы важные полномочия. В каждой из них существовала своя иерархия, в которой властные рычаги были сконцентрированы в верхних партийных эшелонах. Почти все XX столетие они представлялись как «массовые бюрократические партии», ориентированные на свою членскую базу в не меньшей степени, чем на электорат. В «массовых бюрократических партиях» доминировало звено средних и высших функционеров, профессиональных политиков.

Аргументировано, что в партийно-политической системе Великобритании происходят определенные изменения в конфигурации британского сообщества, т. е. ведущие партии страны как составные части этой системы перестали ассоциироваться с определенными социальными классами, национальными прослойками общества, а стали ориентироваться на более широкую коалицию мультикультурной группы населения страны, которая внутри себя не так уж связана определенными интересами и ценностями. Такие политические парадигмы как правые и левые, англичанине не англичане потеряли смысл. Проблемы децентрализации государственной власти, европейской интеграции, защита окружающей среды, отстаивание прав национальных и сексуальных меньшинств, принесли партийной конкуренции новые измерения.

Доказано, что до недавнего времени доминирующая мажоритарная модель демократии (Вестминстерская), которая является неотъемлемой частью партийно-политической системы Британии в последние 7 лет (после 2005г.) по отдельным параметрам уступила плюралистической (консенсусной) модели.

Усовершенствована классификация политических партий Великобритании. Так, категории «массовая» более всего отвечает Лейбористская партия, которая имеет более всего ярко выраженный классовый характер и возникшая по инициативе снизу. Категории «кадровая» более всего отвечает Консервативная партия, которая формировалась сверху вниз. Партия либеральных демократов по своему внутреннему устройству заняла промежуточную позицию.

Получило дальнейшее развитие положение о том, что бипартийная система Великобритании теряет свой стабильный статус. Потеря стойкой позиции главного политического игрока среди ведущих партий (лейбористов и консерваторов) изменила их взгляды на коалиционный характер правления, который сегодня прослеживается в современном британском парламенте.

Ответное стремление ведущих партий инкорпорировать в свои политические программы все более возрастающую сумму общественных интересов привело к их чрезмерной разобщенности и потере более четких политических ориентиров, взятию на себя противоречивых обязательств, которые невозможно реализовать на практике. Таким образом, данные партии сегодня лишь частично выполняют свои обязательства, а в будущем это может привести к провалу всей политической линии той или иной партии.

Ключевые слова: партийно-политическая система Великобритании, парламентаризм, британский парламентаризм, политические партии, мажоритарная модель демократии, бикамерализм.

SUMMARY

Kulachynsky MM Parliamentarism in Great Britain: factors and perspectives of development. - Manuscript.

Dissertation on competition of scientific degree of political sciences on specialty 23.00.02 – political institutes and processes. – State authority «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odessa, 2012.

Criteria have been identified that allow distinguished representative of the Middle Ages and modern times, the system of parliamentary representation of caste-corporate establishment. voters and others.

The features of forming of political parties of Great Britain were educed and it was argued, that in the party-political system of Great Britain there are certain changes in configuration of the British association, id est leading parties of country as component parts of this system left off to be associated with certain social classes, national layers of society, and began to be oriented on more wide coalition of мультикультурного layer of population of country that in an internal aspect not so already bound by certain interests and values.

The dominant majority model of democracy(Westminster), that is inalienable part of the party-political system of Britain on a draught 7 last the(after 2005) on separate parameters must yield to the pluralism(to the consensus) model was well-proven

Classification of political parties of Great Britain was improved and it was marked that the two-party system of Great Britain loses the stable status.

Keywords: party-political system of Great Britain, parliamentary system, the British parliamentary system, political party, majoritarian model of democracy, bikameralizm.